

THOMAS SAMUEL KUHN (1922-1996)

(Nekrológ)

“Každý, kto raz bojoval o uskutočnenie zámeru, ako bol môj, pochopí, koľko sil to niekedy stálo.”

T. S. Kuhn

17. júna 1996 zomrel vo veku 73 rokov T. S. Kuhn, jeden z najvýznamnejších učencov spomedzi tých, ktorí svoj profesionálny záujem venovali úvahám o vede. Okrem neho iba niekoľko metodológov, historikov a filozofov vedy ovplyvnilo takým výrazným spôsobom názory na povahu a vývoj tohto fenoménu, bez ktorého je život dnešného človeka nielen neúplný, ale aj takmer nepredstaviteľný.

T. S. Kuhn sa narodil 18. júla 1922 v Cincinnati (USA) v rodine priemyselného inžiniera. Študoval fyziku na univerzite v Harvarde, kde roku 1949 získal titul PhD. V rokoch 1948 až 1956 pracoval ako asistent na Harvardovej univerzite, na ktorej okrem iného prednášal históriu vedy. Potom pôsobil na Kalifornskej univerzite v Berkeley, kde bol r. 1961 menovaný za profesora histórie vedy. V rokoch 1964 - 1979 pôsobil na fakulte v Princetone ako profesor filozofie a histórie vedy. Od r. 1979 prešiel na fakultu Massachusetts Institute of Technology a zotrval na nej až do roku 1991. Bol držiteľom viacerých čestných titulov, ktoré získal od inštitúcií z rôznych častí sveta.

Aj keď jeho dielo, čo do počtu napísaných strán, nepatrí medzi najrozsiahlejšie, určite sa radí na čelo filozoficko-metodologickej spisby, ak vezmeme do úvahy počet jeho čitateľov alebo aspoň ľudí oboznámených s jeho názormi. Práca *Štruktúra vedeckých revolúcií* (1962) sa stala filozofickým “bestsellerom” a jej odozva bola v odborných, ale aj laických kruhoch nezvyčajne veľká. Značná časť diskusií metodológov sa po vydaní tejto prelomovej knihy sústreďovala na rozbor a kritiku Kuhnových názorov a postupov.

Kuhnova koncepcia vedy sa nezrodila zo dňa na deň. Jej systematickému monografickému spracovaniu predchádzali roky usilovného štúdia dejín vedy, najmä detailná analýza zmien vo vývoji vedeckého poznania. Do tohto obdobia, zakončeného spomínanou *Štruktúrou vedeckých revolúcií*, zapadá napr. práca *Koperníkovská revolúcia* (1957). Kuhn sa pri hľadaní vlastnej cesty inšpiroval staršími aj súčasnými vzormi. Patrili k nim Koyré, Meyerson, Metzgerová, Maierová, Lovejoy, ale aj Piaget či Quine. Medzi tými, ktorí najviac ovplyvnili Kuhnov pohľad na povahu vedy, zaujíma osobitné postavenie L. Fleck. Hoci by sa mohlo pochybovať o úplnej originalite Kuhnovho diela, jeho význam je neodškriepiteľný.

Slovenskej filozofickej obci je Kuhnova koncepcia pomerne dobre známa, a to predovšetkým vďaka prekladu *Štruktúry vedeckých revolúcií* z r.1982. Preto je zbytočné podrobne rozoberať jej náplň. No nezaškodí si aspoň stručne pripomenúť, aké hlavné princípy obsahovala, na ktoré problémy reagovala a čím dôležitým prispela k dejinám metodologických výskumov.

Kuhn patrí do širšieho prúdu postpozitivistov. Jeho koncepcia je v opozícii k novopozitivistickému kumulativistickému stanovisku v otázke vývinu vedeckého poznania, ale aj k falzifikacionizmu a kritickému racionalizmu K. R. Poppera. Usiloval sa prispôbiť teoretický obraz vedy jej faktickému fungovaniu. Z tohto pohľadu preniesol ťažisko skúmania vedy od analýzy vedeckého poznania, spôsobov overovania hypotéz a pod. k zohľadneniu bohatšieho registra vplyvov na činnosť vedcov a chápaniu vedy ako vyvíjajúceho sa systému. Kľúčovými pojmami, prostredníctvom ktorých Kuhn rozvíjal svoje úvahy, sú "paradigma", "disciplinárna matica", "vedecké spoločenstvo", "vedecká revolúcia" či "normálna veda".

Kuhnovi patrí zásluha za spopularizovanie pojmu "paradigma". To je pravdepodobne prvá vec, ktorú si v súvislosti s Kuhnom uvedomujeme. Paradigma a vedecké spoločenstvo sú tými charakteristikami, bez ktorých nie je možná veda. V opise alebo definícii toho, čo je paradigma, nevystačíme s dôrazom na výlučne kognitívne a racionálne momenty. Zmena paradigiem, ako základných spôsobov konania, bádania a svetonázoru vedcov istého obdobia, nie je racionálne rekonštruovateľný proces. Striedajúce sa vedecké teórie sú podľa Kuhna neporovnateľné, inkomensurabilné; zmenou paradigmy vstupujeme do zásadne odlišného sveta.

Kuhnovská veda prechádza vývojom od svojho normálneho, paradigmatou usmerňovaného obdobia, cez krízové obdobie postupného zlyhávania paradigmy až po vedeckú revolúciu, ktorá znamená zrod a nastolenie novej paradigmy pre ďalšie obdobie normálnej vedy. Proces však pokračuje aj ďalej a novú paradigmatu stihne osud jej predchodkyne. Striedanie paradigiem nie je dôležité pre približovanie sa k akejsi absolútnej pravde, ale pre kvalitnejšie riešenie nastolených problémov. Kuhn po vydaní *Štruktúry vedeckých revolúcií* čelil obvineniam z iracionalizmu a dogmatizmu v otázke správania sa vedeckej komunity. Špecifickým problémom je niekedy až príliš ostro vyznačovaný protiklad medzi kuhnovským konzervatívnym vedcom v normálnom období vedy (ktorého práca je determinovaná - ale aj obmedzovaná - vládnucou paradigmatou) a popperovským večne kritickým bádateľom, "neveriacim Tomášom" odmietajúcim slepú poslušnosť predpisom a normám.

Thomas Samuel Kuhn dal metodológii a filozofii vedy impulzy, ktoré ich posunuli výrazne dopredu. Žiaden seriózny výskum vývinu vedy nemôže Kuhnov intelektuálny výkon nechať bez povšimnutia. Zasluguje si uznanie nielen svojich stúpcov, ale aj oponentov.

Eugen Andreanský